

ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE KANITA DAYALI SAĞLAMA MODELİ İLE KOLEKSİYON GELİŞTİRME: İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ KÜTÜPHANE VE E-KAYNAKLAR ÖRNEĞİ

Sami Çuhadar*, Burak DELİBAŞ**

GİRİŞ

Bilgi teknolojilerinin çeşitlenmesi ve gelişmesiyle birlikte bilgi kaynakları her geçen gün artmakta ve farklı formatlarda üretilmektedir. Bu çeşitlenmeler, teknolojinin ve kullanım alışkanlıklarının değişmesiyle beraber hızlı bir şekilde bilgi kaynaklarının basılıdan elektronik ortama geçmesinde etkili olmuştur. Değişimle beraber doğru ve kullanılabilir bilginin tespiti, değerlendirilmesi, satın alınması, teyit edilmesi, sunulması ve sürdürülebilir olması için özellikle 21. yüzyılda bilgi okuryazarlığı yetkinlikleri daha önemli hale gelmiştir.

Üniversite kütüphaneleri, üniversitenin amaç ve hedefleri kapsamında yapılan eğitim-öğretim faaliyetlerini, araştırmayı, akademik çalışmaları destekleyen, yaşam boyu öğrenme-öğretme ve aktarma ilkesi kapsamında sürekli yeni bilgi kaynakları ile gelişen ve bilgi teknolojilerini verimli bir şekilde kullanarak güncel verilerin kullanıma sunulmasını sağlayan kurumlardır. Başka bir ifadeyle üniversite kütüphaneleri;

“Yeterli sayı ve nitelikte basılı ve elektronik yayımla donatılmış, 7/24 hizmet sunulan modern mekânlara sahip, uygun miktarda ve sürdürülebilir mali kaynaklarla desteklenen, üniversitenin büyüklüğüne göre yeterli sayı ve nitelikte kütüphaneci ve destek personelinin çalıştığı, güncel bilgi teknolojilerinin kullanıldığı, diğer kütüphanelerle iş birliği ve kaynak paylaşımı yapan, ortak projeler üreten, eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerinde akademik birimlerle sürekli iş birliği içinde olan, üniversitelerin sosyal ve kültürel merkezleridir.”

* İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphane ve e-Kaynaklar Kütüphane Direktörü
e-posta: sami.cuhadar@bilgi.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-0602-7928

** İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphane ve e-Kaynaklar Kaynak Sağlama Kütüphanecisi
e-posta: burak.delibas@bilgi.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-1338-4042

¹ 2023'e Doğru Türkiye'de Üniversite Kütüphaneleri Mevcut Durum, Sorunlar, Standartlar ve Çözüm Önerileri. (2014). Haz. Yükseköğretim Kurulu Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Grubu. Ankara, Yükseköğretim Kurulu, s. 2. 20 Nisan 2020 tarihinde <https://openaccess.bilgi.edu.tr/handle/11411/1906> adresinden erişildi.

Türkiye’de üniversite kütüphanelerinin önemli sorunlarından biri üniversite kütüphaneleri için standartların yeterince geliştirilememiş olmasıdır. Üniversite kütüphanelerinin yeterli düzeyde hizmet verebilmesi için, kütüphane hizmetlerine ilişkin standartlar belirlenmeli ve üniversiteler arası eşit koşullar sağlanmalıdır.² Eşit koşulların sağlanmasıyla birlikte üniversite kütüphaneleri araştırmacıların bilgi ihtiyaçlarını karşılar, üniversiteye prestij kazandırır ve eğitim-öğretimin bilimsel değerlere dayandığını gösterir. Ayrıca kütüphane, üniversitenin bilime ve bilgiye verdiği değeri ortaya koyarak ulusal ve uluslararası bilinirliğinin artmasında önemli rol oynamaktadır.³

Bu kapsamda üniversite kütüphaneleri, koleksiyonlarında bulunan çok çeşitli bilgi kaynaklarını doğru şekilde kullanıcıya/araştırmacıya sunmak için iyi bir koleksiyon yönetim politikası oluşturmalıdır.⁴ Bu politika içerisinde bütçe, seçim, sipariş, sağlama, kataloglama, lisanslama, ayıklama, değerlendirme ve tanıtım/sunum başlıklarına mutlaka yer verilmelidir.

DİJİTAL DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNDE KOLEKSİYONLARIN DEĞİŞİMİ

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte basılı kaynakların kullanımına ek olarak elektronik bilgi kaynakları da kütüphane koleksiyonlarına eklenmeye başlamıştır. Böylece kütüphanelerin elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi konusunda yeni yaklaşımlar göstermesi

kaçınılmaz hale gelmiştir.⁵ Koleksiyon geliştirme, değerlendirme ve yönetim çalışmaları, kütüphane kullanıcılarının gereksinim duyduğu koleksiyonların oluşturulmasında çok önemli çalışmalardır. Bütçeleri etkin bir şekilde kullanmak ve yönetmek için bu çalışmalar dikkatlice planlanmalıdır.

Bilgi kaynakları hızla çeşitlenmekte ve farklı ortamlardan erişilebilmektedir. Bilgi kaynaklarındaki bu artışa rağmen kütüphane bütçelerinde benzer oranda artış olmamaktadır.⁶ Bu kapsamda kütüphane bütçelerinin verimli kullanılması, mevcut bütçe ile daha fazla bilgi kaynağını kullanıma sunabilmek daha önemli hale gelmiştir. Kütüphaneler kullanıcılarına basılı kaynakların yanında abonelik, satın alma, kısa süreli kiralama veya kanıta dayalı sağlama modeli ile koleksiyon geliştirme gibi birçok yöntemle bilgi kaynaklarını kullanıma sunmaktadır.

Elektronik kaynakların seçiminde bilgi kaynaklarının hangi konu ve disiplinleri kapsadığı, yayın ve yayıncıların içerik bakımından güvenilirliği, bilgi kaynaklarının erişime sunulacağı platformun işlevselliği, bu platformun teknik özellikleri ve teknolojik alt yapısı, kaynakların maliyeti, kütüphane bütçesindeki oranı ve lisanslama koşulları büyük bir önem arz etmektedir.⁷ Bu bağlamda kanıta dayalı sağlama modeli ile koleksiyon geliştirmeye geçmeden önce kütüphane koleksiyonlarında hızla artan elektronik kitapların avantaj ve dezavantajlarına değinilmiştir.

² Odabaş, H., Polat, C. (2011). Türkiye’de Üniversite Kütüphaneleri Standartları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 45, 321-346.

³ Çukadar, S., Gürdal, G., Çelik, S., Kahvecioğlu, K. (2011). Türkiye’de Üniversite Kütüphaneleri: Mevcut Durum ve Gelecek. D. Günay, E. Öztemel (Ed.); S. M. Akkın (Yrd. Ed.). *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011) Bildiriler Kitabı, 27-29 Mayıs 2011 içinde 3. Cilt, Bölüm XVI*, İstanbul: Yükseköğretim Kurulu, s. 2437.

⁴ Koleksiyon geliştirme yöntemleri ve kullanım analiz örnekleri için bkz. Köprülü, D., (1997). Koleksiyon Değerlendirmesi ve Kullanım Analizi: Bir Araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2), 134-157.

⁵ Arus, O., (2018). Değişen Koleksiyonlar Değişen Kullanıcılar. *Türk Kütüphaneciliği*, 32(4), 328-333; Gürdal, G., Kafalı Can, G. (2018). E-Kaynakların Seçimi ve Yönetimi: İYTE Kütüphanesi. Nermin Çakmak, Serhat Baytur, Sümeyye Akça (Ed.), *ÜNAK 2017 Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi Sempozyumu Bildirilen Kitabı* (s. 21-28) içinde. Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

⁶ Çukadar, S., Gürdal, G., Çelik, S., Kahvecioğlu, K. (2011). Türkiye’de üniversite kütüphaneleri: Mevcut durum ve gelecek. D. Günay, E. Öztemel (Ed.); S. M. Akkın (Yrd. Ed.). *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011) Bildiriler Kitabı, 27-29 Mayıs 2011 içinde 3. Cilt, Bölüm XVI*, İstanbul: Yükseköğretim Kurulu, s. 2434-2436.

⁷ Al, U., Al, P. (2003). Elektronik Bilgi Kaynaklarının Seçimi. *Bilgi Dünyası*, 4(1), 4-10; Atılğan, D., Yalçın, Y. (2009). Elektronik Kaynakların Seçimi ve Değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 784-786.

ELEKTRONİK KİTABIN AVANTAJLARI

E-kitapların seçilmesinden, kataloglama ve sınıflamasına, satın alım süreçlerinden kullanılmasına kadar birçok avantajları bulunmaktadır. Bu avantajlardan bazıları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

● **Seçim:** E-kitaplar, çeşitli e-kitap platformlarından kolayca seçilebilmekte ve gerekli durumlarda kitabın belirli sayfalarına da erişim sağlanabilmektedir.

● **Kataloglama ve Sınıflama:** Koleksiyona eklenen e-kitapların tek veya toplu olarak Makinece Okunabilir Katalog (MARC) kayıtları kütüphane otomasyon sistemlerine yüklenebilmektedir. Bu uygulama ile uluslararası standartlarda MARC kayıtlarının temini ve zamandan tasarruf sağlamaktadır.⁸ Ayrıca, kayıtların uluslararası standartlara uygun olmasına katkı verilmektedir.

● **Sağlama:** E-kitapların koleksiyona eklenmesi, basılı kitaplara göre daha kolay olabilmektedir. Koleksiyona eklenen e-kitap, ulusal düzeyde ise basılı kitabın sağlanmasındaki gibi gönderi süresi de bulunmamaktadır. Eğer koleksiyona eklenen kitap uluslararası düzeyde ise hem kitabın gümrük işlemleri hem de kitabın gönderimde geçen süresi bulunmamaktadır. Ayrıca mevzuatlar açısından da e-kitapların satın alma süreçleri basılı kitaplara göre daha kısadır.

● **Araştırma:** E-kitabın bibliyografik bilgisinin yanı sıra kitabın tamamında da arama yapılabilir. Böylece aranılan bilgiye daha hızlı ve detaylı erişmek mümkündür.

● **Otomatik Kaynakça Gösterebilme:** E-kitaplar, sunulmuş oldukları platformlar sayesinde kitabın bir bölümüne veya kitabın bib-

⁸ İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphane ve E-Kaynaklar, Kataloglama ve Üst Veri Bölümü'nde elektronik kaynaklara ait RDA formatındaki MARC kayıtlarının yükleme ve güncelleme süreçleriyle ilgili olarak bkz. Işık, H., Kılıç, S., Delibaş, B. (2019). Kaynak Tanımlama ve Erişim (RDA) Formatının Üniversite Kütüphanelerinde Uygulanması: İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama ve Üst Veri Bölümü Örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(4), 391-392.

liyografik bilgileri ile otomatik olarak bilimsel kaynak gösterimi için künye oluşturabilmektedir.

● **Uzaktan Erişim:** E-kitaplara, 7/24 zaman ve mekândan bağımsız olarak erişebilmektedir.

● **Bireysel veya Çoklu Erişim:** E-kitaplar, bir kullanıcı veya aynı anda birden fazla kullanıcı tarafından okunabilmektedir.

● **Kapsamlı Kullanım İstatistikleri:** E-kitapların kaç kişi tarafından kullanıldığı, sayfa veya bölüm indirme, yazdırma ve ödünç alma düzeyinde detaylı istatistikleri alınabilmektedir.

● **Güncellik:** Yeni yayınlanmış yayınlara e-kitap olarak daha hızlı ve kolay erişilebilmektedir.

● **Uzaktan Öğretim:** Uzaktan öğretime içerik oluşturması ve elektronik ortamda erişim kolaylığı sağlamaktadır.

● **Kütüphanem Özelliği:** E-kitapların kullanıma sunulduğu platformlar, kullanıcıların kendi kütüphanelerini oluşturmasına imkân vermektedir. Böylece kullanıcı, kendi kütüphanesini oluşturmakta, kitabın üzerine not alabilmekte ve istediği satırların altını çizmektedir.

● **Özel Kullanım İmkânı:** Engelli kullanıcılar çeşitli programlar ile e-kitapları okuyabilmekte ve dinleyebilmektedir.

● **Çevre Dostu:** E-kitap, kâğıt kullanımını azaltmakta ve daha az ağaç kesimine katkı sağlayarak, kâğıt ve kitap basımında kullanılan malzemelerin tüketimini azaltmaktadır.

● **Maliyet Uygunluğu:** E-kitaplar için basılı kitaplarda olduğu gibi, raf, depo, etiket, manyetik bant gibi maliyetler gerekmemektedir. Ayrıca tek kitaba birden fazla kullanıcının erişebilmesi ve kitapların paket halinde alınabilmesi sayesinde maliyetleri oldukça azalmaktadır.

● **Farklı Cihazlarda Okunabilme:** E-kitaplar, farklı elektronik cihazlarda okunabilmekte ve okunurken de cihazların ekran parlaklığı, yazı boyutları ayarlanarak okuma kolaylaşabilmektedir.

● **İçerik Aktarma:** e-Kitaplardaki metin veya görseller bilimsel çalışma yapılırken kolayca yapılan çalışmaya aktarılabilir. E-kitapların, fiziksel kitaplarda olduğu gibi yerlerinin değiştirilmesi, kaybolması problemi veya fiziksel raflara gereksinimi yoktur. Bu sayede envanter sayımı ve koleksiyon yönetimi daha kolaydır.

● **Fiziksel Alan ve Sayım:** E-kitapların, fiziksel kitaplarda olduğu gibi yerlerinin değiştirilmesi, kaybolması problemi veya fiziksel raflara gereksinimi yoktur. Bu sayede envanter sayımı ve koleksiyon yönetimi daha kolaydır.

ELEKTRONİK KİTAPIN DEZAVANTAJLARI

E-kitapların avantajlarının yanında seçilmesinden satın alınmasına, kataloglanmasından kullanıma sunulmasına kadar dezavantajları da bulunmaktadır. E-Kitapların dezavantajlarından bazıları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

● **E-Kitap Kullanımı:** Geleneksel olarak basılı bir kitabın okunabilmesi için okuyazar olmak yeterliyken e-kitapların kullanılmasında ve okunmasında teknoloji, veri tabanı, mobil cihaz kullanım bilgisi ve internet ara yüzlerini kullanabilme gibi yeteneklere gereksinim duyulabilmektedir. Bu kapsamda e-kitapların okunabilmesi ve kullanılabilmesi için bilgi teknolojileri yetkinliklerine de gereksinim duyulmaktadır.

● **Format Çeşitliliği:** E-kitaplar değişen teknolojiyle birlikte sürekli farklı formatlara çevrilmektedir. Kullanıcıların da bu yeni formatlara uyum sağlaması ek bir zorluk getirmektedir.

● **Sağlık:** E-kitaplar özellikle mobil cihazlarla veya bilgisayar üzerinden uzun süre okunduğu zaman, kullanıcılarda göz yorgunluğu, odaklanma zorluğu ve uzun vadede sağlıkla ilgili sorunlara neden olabilmektedir.

● **Eğitim Gerekliliği:** E-kitapları okumak, ödünç almak ve indirmek için ayrıca eğitim gerekebilmektedir.

● **Telif Hakları:** E-kitaplar bazı durumlarda sadece dünyanın belirli bölgelerinde satılabilmekte, kitabın içerisindeki görsellere erişim

için ek telif ücretleri gerektirebilmektedir. Ayrıca her bir e-kitabın kullanımını için birçok platform ile ayrı ayrı sözleşme yapma zorunluluğu da bulunmaktadır.

● **E-Kitap Yönetimi:** Satın alınan veya abone olunan e-kitapların kullanım haklarının takip edilmesi, MARC kayıtlarının güncellenmesi ve dijital hak yönetiminin uygulanması gibi konular basılı kitaplara göre çok daha karmaşık ve zor olabilmektedir.

● **Sürekli Erişim ve Arşiv:** E-kitap satın alındığı veya abone olduğu zaman genel olarak bu e-kitaplara erişim yayıncının/sağlayıcının platformu üzerinden olmaktadır. Olası mücbir sebepler durumunda e-kitaba erişememe veya arşivleyememe gibi sorunlar da bulunmaktadır.

E-KİTAPLARDA ERİŞİM, SAĞLAMA VE FİYATLANDIRMA MODELLERİ

Geleneksel olarak kitaplar yayıncılar tarafından kütüphanelere sunulurken gelişen teknolojiyle birlikte kütüphaneler için içerik ve teknoloji çözümleri sunan ulusal/küresel sağlayıcılar da (vendor) ortaya çıkmıştır. Bu sağlayıcılar da kütüphaneler tarafından talep edilen veya edilebilecek olan içerikleri hazırlamakta ve erişime sunmaktadır.

E-kitaplara erişim ve kullanım için birçok farklı model bulunmaktadır. Bu modellemelerden başlıcalarını; abonelik (subscription), kiralama (rent), sınırlı kullanımlı erişim (concurrent access), eşzamanlı kullanıcı erişim (concurrent user access), satın alma (purchase), talebe dayalı sağlama (Demand Driven Acquisition- DDA), kullanıcı odaklı sağlama (Patron Driven Acquisition- PDA) ve kanıta dayalı sağlama (Evidence-Based Acquisition- EBA) olarak söylemek mümkündür.⁹

⁹ Yılmaz, D., (2019). *E-Kitap Sağlama Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi: Hacettepe Üniversitesi Örneği*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara., s. 34-45.

Abonelik (Subscription)	Abonelik modelinde yayıncı veya sağlayıcı tarafından sunulan e-kitaplara belirli süre ile erişim sağlanmaktadır. Abonelik süresi bittiği zaman e-kitaplara erişim durmakta ve kütüphane koleksiyonunda da e-kitaplar bulunmamaktadır.
Kiralama (Rent)	Kiralama modelinde yayıncı veya sağlayıcıların sunmuş olduğu e-kitaplara, günlük, haftalık, aylık veya üç aylık gibi daha kısa süreli erişilebilmektedir. Bu model daha çok elektronik ders kitaplarında kullanılmaktadır.
Sınırlı Kullanımlı Erişim (Concurrent Access)	Sınırlı kullanımlı erişim modelinde yayıncı veya sağlayıcıların sunmuş olduğu e-kitaba belirli sayıda kullanım hakkı verilmektedir. Bu model daha çok satın alınan e-kitabın ödünç verilmesinde kullanılmaktadır. Örneğin bir e-kitap 100 kullanımlı olarak satın alındığı zaman ve 100 kez erişim sağlandığı veya ödünç verildiği zaman bu kitabın kullanım hakkı dolmakta ve e-kitaba erişim kapatılmaktadır.
Eşzamanlı Kullanıcı Erişim (Concurrent User Access)	Eşzamanlı kullanıcı erişim modelinde yayıncı veya sağlayıcıların sunmuş olduğu e-kitaplara aynı anda kaç kullanıcının erişiminin belirlendiği modeldir. Bu model daha çok satın alınan e-kitaplarda uygulanmaktadır.
Satın Alma (Purchase)	Satın alma modelinde yayıncı veya sağlayıcıların sunmuş olduğu e-kitaplara sahip olma yöntemiyle koleksiyona dahil edilmesi olarak ifade edilebilir. Bu modelde kitaplar sonsuza kadar kütüphaneye aittir. E-kitaplar tek tek veya koleksiyon olarak satın alınabilir. Kütüphanelerin koleksiyon geliştirmede en çok kullandığı modellerden biridir.
Talebe Dayalı Sağlama (Demand Driven Acquisition- DDA) veya Kullanıcı Odaklı Sağlama (Patron Driven Acquisition- PDA)	Bu iki modelde kütüphane tarafından belirlenmiş bütçe kapsamında ve seçilmiş olan e-kitaplar, kullanıcıların erişimine açılmış ancak henüz satın alınmamıştır. Kullanıcılar tarafından bu e-kitaplar kullanıldığında satın alma işlemi devreye girmektedir. Örneğin 15 dakika aktif kullanım, 20 sayfa okuma veya bölüm kaydetme gibi işlemlerin ardından otomatik olarak satın alınmaktadır. Bu şekilde satın alınan kaynaklar en az bir kez kullanılmış olacaktır. Bu modelde binlerce e-kitap kütüphane kullanıcılarına hazır olarak beklemekte ve ihtiyaç olduğu zaman anlık satın alınarak koleksiyona eklenerek kullanıma sunulmaktadır.
Kanıtı Dayalı Sağlama (Evidence-Based Acquisition- EBA)	Kanıtı dayalı sağlama modeli, yayıncı veya sağlayıcıların sunmuş olduğu e-kitap koleksiyonlarına belirli süreli erişim ve bu kitaplardan belirli bir miktar satın alma taahhüdü temelinde oluşan modeldir. E-kitap abonelik modelinde kitapların kullanımı için ücret ödenmekte, bu modelde ise abonelik modelinde olduğu gibi e-kitaplar kullanıma açılmakta fakat ödenen ücret kadar e-kitap satın alımı yapılabilmektedir. Kanıtı dayalı sağlama modelinde üniversite kütüphanelerinin dikkat etmesi gereken konular, modelin avantajları ve dezavantajları bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi deneyimleriyle birlikte verilmiştir.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ: KÜTÜPHANE VE E-KAYNAKLAR

İstanbul Bilgi Üniversitesi 1996 yılında “Okul için değil, yaşam için öğrenmeli/Non scholae, sed vitae discimus” ilkesiyle kurulmuştur. Şu anda İstanbul'daki dört ana kampüsüyle öğrencilerine ve Türkiye'deki akademik hayata katkı sağlayan üniversite eğitimine kazandırdığı yeniliklerle tanınan bir eğitim kurumu haline gelmiştir.¹⁰

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphane ve E-Kaynaklar (BİLGİ Kütüphanesi) üniversitenin kuruluş ilkelerini, öğretimi, araştırmayı ve öğrencilerin entelektüel gelişimini doğrudan desteklemektedir. BİLGİ Kütüphanesi, kitap, e-kitap, dergi, e-dergi, veri seti, müzik CD'si, DVD, nota ve veri tabanlarından oluşan zengin koleksiyonu ile öğretimi ve araştırmayı destekleyerek öğrencilerin entelektüel gelişimine katkı sağlamayı amaçlar. Akademisyen ve öğrencilerin kaynak önerileri değerlendirilerek geliştirilen kütüphane koleksiyonunda 170.000'den fazla basılı kaynak, 62.500'den fazla e-dergi, 493.000'den fazla e-kitap, 125'ten fazla veri tabanı ve e-ansiklopedi yer almaktadır. Ayrıca, 100 ülkede 60 dilde yayınlanan 7.500'ü aşkın gazete ve popüler dergiyi de orijinal formatında okumak mümkündür.

Bilgi Üniversitesinin 3 kütüphanesi; 15 çalışma salonu, bireysel ve grup çalışma alanlarının yanı sıra IT köşeleriyle çalışma, araştırma ve okuma için konforlu bir alan sağlamaktadır.¹¹ Kütüphanede 14'ü Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü mezunu olmakla birlikte toplam 16 personel ve 76 yarı zamanlı öğrenci çalışmaktadır.

¹⁰ İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2020). Tarihçe. 22 Nisan 2020 tarihinde <https://www.bilgi.edu.tr/tr/universite/hakkinda/tarihce/> adresinden erişildi.

¹¹ Kütüphane ve e-Kaynaklar. (2020). Kütüphanemiz. 22 Nisan 2020 tarihinde <https://library.bilgi.edu.tr/tr/kutuphanemiz/> adresinden erişildi.

BİLGİ KÜTÜPHANESİ KOLEKSİYON OLUŞTURMA VE GELİŞTİRME

BİLGİ Kütüphanesi, üniversitede yapılan eğitim ve öğretim faaliyetlerine uygun olarak, iç ve dış paydaşların önerileri ve uzmanların yayın seçimi ile belirli bir politika kapsamında kütüphane koleksiyonunu oluşturmakta ve sürekli geliştirmektedir. Koleksiyon oluşturma ve geliştirme de;

- Akademik, idari personel ve öğrenci istekleri,
- Uzman kütüphanecilerin seçimleri,
- Ders müfredatlarında (syllabus) belirtilen zorunlu ders kitapları,
- Akademik Performans Yönetim Sistemi'nde (APYS) yer alan BİLGİ Üniversitesi akademisyenlerinin yayınları,
- Abone olunan elektronik kitap veri tabanlarından erişilen, fakat yılsonunda veri tabanından çıkartılacak e-kitaplar,
- E-kitap veri tabanlarına Bilgi Üniversitesi Internet Protokolü (IP) üzerinden erişilmeye çalışılan fakat erişilemeyen e-kitapların raporları (Access Denied),
- Kanıta Dayalı Sağlama (EBA) modeli kapsamında en çok erişilen e-kitaplar,
- Güncel akademik yayınlar ve en çok okunan e-kitap listeleri,
- Kütüphaneler arası ödünç – (ILL) sistemi üzerinden yapılan istekler,
- Gerekliğinde diğer araştırmacıların önerileri dikkate alınmaktadır. Örneğin 2019 takvim yılında tüm bu talepler ve süreçler dikkate alınarak 6.735 kaynak kütüphane koleksiyonuna eklenmiştir. Bu koleksiyonun detayları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1'de de görüldüğü üzere 2019 yılında kütüphane koleksiyonuna satın alma yöntemiyle dahil edilen kitapların %61'ini e-kitaplar oluşturmaktadır. Ayrıca BİLGİ Kütüphanesinde bulunan 493.000

Şekil 1: BİLGİ Kütüphanesi 2019 Yayın Alımı

e-kitap ve 170.000 basılı olmak üzere toplam 663.000 kaynağın %74'ünü e-kitaplar oluşturmaktadır. Bu durum dikkate alındığında e-kitapların kütüphane koleksiyonunda önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

BİLGİ KÜTÜPHANESİNDE KANITA DAYALI SAĞLAMA (EBA) İLE KOLEKSİYON GELİŞTİRME

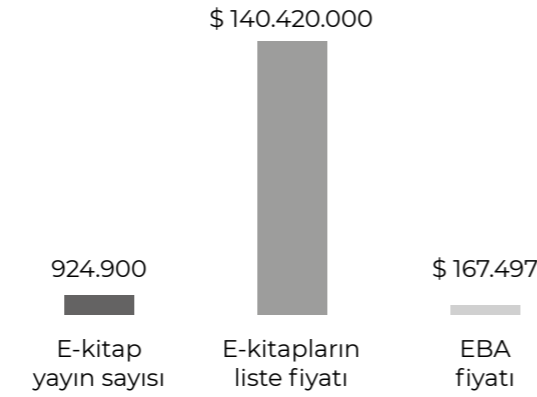
Elektronik kaynakların zaman içerisinde yaygınlaşması üniversite kütüphanelerinin koleksiyon yapılarında da büyük bir değişime yol açmıştır. Böylece geleneksel koleksiyon geliştirme yöntemleri önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. BİLGİ Kütüphanesi bu değişime uygun olarak, elektronik koleksiyonunu da geliştirmeyi hedefleri arasına eklemiş ve koleksiyon oluşturma politikasında gerekli güncellemeleri yapmıştır.

EBA, kaynak sağlayıcıya göre önceden veya sonradan ödemesi yapılabilen, belli bir ücret karşılığında çok sayıda elektronik kaynağa erişim sunan bir modeldir. Bu modelle birlikte, kütüphaneler bir yıl boyunca kullanıma sunulacak koleksiyonlarından birini veya daha fazlasını seçebilmektedir. Anlaşma şartları kapsamında ödenen veya ödenecek olan ücret yıl sonunda kitap satın almak için kullanılabilir. Kararlaştırılan sürenin sonunda kütüphaneler kullanım verilerini dikkate alarak, önceden yaptıkları ödeme miktarı tutarında e-kitap

satın alabilmektedir. Tercih edilen EBA modelinde yayıncının/sağlayıcının varsa platform ücreti ana tutardan düşülebilmektedir.

Bu kapsamda dünyada EBA modelinin kütüphanelerde ilk kullanıldığı günden itibaren, BİLGİ Kütüphanesi de bu model kapsamında e-kitapları kullanıma sunmak için çalışmalar yapmıştır. 2018-

2019 yıllarında EBA modeli ile e-kitapları kullanıma sunmak üzere 8 yayıncı/sağlayıcıdan erişim modelleri, kaynak sayıları ve ücret bilgilerine yönelik görüşmeler ve çalışmalar yürütülmüştür. Yürütülen bu çalışmaların içerisindeki toplam e-kitap sayısı, e-kitapların toplam liste fiyatı ve EBA fiyatı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2: 8 Yayıncı/Sağlayıcıya Ait EBA Modeli

8 yayıncı / sağlayıcının sunmuş olduğu EBA modelleri incelendiğinde toplam liste fiyatı 140.420.000 ABD Doları olan 924.900 e-kitaba 167.497 ABD Doları ödeyerek 1 yıl süreyle erişmek mümkündür. Ayrıca yıl sonunda 167.497 ABD Doları tutarında e-kitap da kütüphane koleksiyonuna sahip olma modeliyle eklenebilmektedir. BİLGİ Kütüphanesi bütçesi kapsamında, 8 EBA platformunda bulunan e-kitapların kendi içerisindeki ve kütüphane koleksiyonundaki e-kitaplarla çakışma analizleri dikkate alındığında, sadece bir sağlayıcıyla EBA modelinin uygulanmasına karar verilmiştir.

EBA modeli kapsamında kütüphane koleksiyonuna dahil edilen ve kullanıma sunulan platformda 45.000'den fazla e-kitap bulunmaktadır. Bu model kapsamında ödenecek toplam ücretin %30'unu platform, %70'ini de yayın alım ücreti oluşturmaktadır. Ayrıca satın alınacak e-kitaplara, liste fiyatından önemli bir ölçüde indirimli ola-

rak alınması kararlaştırılmıştır. Böylece kütüphane bütçesi daha etkin kullanılmış, daha fazla e-kitap kullanıma açılmış ve üniversitedeki eğitim-öğretim faaliyetleri desteklenmiştir.

BİLGİ KÜTÜPHANESİNİN EBA MODELİ UYGULAMASINDA DİKKATE ALDIĞI UNSURLAR

EBA modeli kapsamında sunulan e-kitap koleksiyonları içerik açısından geniş ve detaylı bilgiler içermektedir. Diğer bir ifadeyle EBA modeli koleksiyonlarındaki büyük verinin (big data) analiz edilmesi, değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve seçilmesi kütüphaneciler için yeni nitelikler gerektirmektedir. BİLGİ Kütüphanesi deneyimleriyle birlikte EBA modeline karar verme sürecinde aşağıdaki başlıkların dikkate alınması önerilmektedir.

- Kütüphane öncelikle EBA konusunda bir politikaya sahip olmalıdır. Bu politikada, kütüphanenin temel amacı e-kitaplara erişmek mi, sahip olmak mı, bunların her ikisi mi, yapılan yatırım geri döngüsünün ne olduğu mu, EBA modeli sürdürülebilir mi, kaç yıl devam etmeli gibi soruların yanıtları yer almalıdır.¹²
- EBA koleksiyonundaki içeriklerin üniversitede yapılan eğitim-öğretim alanları ile uyumluluğu araştırılmalı,
- EBA koleksiyonunda bulunan e-kitaplar, satın alma kararından önce belirli dönemlerde deneme erişimli kullanıma açılmalı ve kullanım istatistikleri değerlendirilmeli,
- Kütüphane koleksiyonundaki yayınlarla, EBA koleksiyonu içerisindeki yayınların çakışma analizleri yapılmalı,
- EBA koleksiyonunda mevcut olan ama kütüphane koleksiyonunda mevcut olmayan yayınların konusal dağılımı belirlenmeli ve bu dağılımın koleksiyona uyumluluğu araştırılmalı,

¹² Carrico, S., Leonard, M., Shelton, T. (2016). *Implementing and Assessing Use-Driven Acquisitions: A Practical Guide for Librarians*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, s. 60.

- EBA koleksiyonunun kütüphane bütçesi kapsamında uygunluğu değerlendirilmeli,
- EBA koleksiyonunun erişim süresinin tamamlanmasının ardından satın alınacak e-kitapların liste fiyatı üzerinden indirim oranı belirlenmeli,
- E-kitapların MARC kayıtlarının kalitesi ve kütüphane otomasyon sistemine uyumluluğu göz önünde bulundurulmalı,
- E-kitaplara erişimde dijital hak yönetimi, kullanıcı erişim sınırları değerlendirilmeli,
- Kısa, orta ve uzun vadeli EBA modeline devam edilip edilemeyeceği ve yıllık artış tahminleri dikkate alınmalı,
- EBA modelinin sonlanması durumunda satın alınan e-kitaplar için ayrıca bir platform ücreti olup olmayacağı dikkate alınmalı,
- E-kitapların kullanımıyla ilgili düzenli ve COUNTER uyumlu istatistik alınabilmeli,
- EBA modeline ait ödeme koşul ve şartları önceden belirlenmeli,
- EBA modeli süresince koleksiyona eklenecek yeni e-kitaplara ücretsiz erişilip erişilemeyeceği konusunda bilgi alınmalı,
- EBA koleksiyonunda bulunan e-kitapların dönem içerisinde koleksiyondan çıkartılıp çıkartılmayacağı konusunda bilgi alınmalı,
- EBA koleksiyonundaki kaynakların güncelliği ve niteliği dikkate alınmalı,
- Satın alma sürecinde yasal zorunluluklara uygunluk, gerekli belgeler ve esneklik dikkate alınmalı,
- EBA modelinde sağlayıcının tüm bu süreçlerle ilgili desteği ve platformla ilgili eğitim dökümanlarına sahip olup olmadığı dikkate alınmalıdır.

BİLGİ KÜTÜPHANESİNİN EBA MODELİ UYGULAMASINDA KARŞILAŞTIĞI ZORLUKLAR

EBA modeli kapsamında sunulan koleksiyonlar etkileyici ve uygun görünseler de uygulamalarda bazı zorluklar bulunmaktadır.

BİLGİ Kütüphanesi deneyimleriyle birlikte EBA modelinde karşılaşılan ve karşılaşılabilecek zorluklar aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur. Bu zorluklar;

- Kütüphane bütçelerinin istenilen düzeyde olmaması nedeniyle EBA koleksiyonlarına yeterli bütçe ayrılamamaktadır. Kütüphane bütçesinin EBA koleksiyonu ayrılması durumunda diğer yayın alımlarının zorlaşması,
- EBA koleksiyonlarının daha düşük bütçeli olarak sunulmaması,
- Kullanıcı sınırı olmadan sunulan ve tam metin indirme özelliği bulunan EBA modellerinde yayıncıların kaygıları,
- Satın alma süreçlerinde mevzuat ile ilgili karşılaşılan zorluklar,
- Kütüphane bütçelerinin Türk Lirası, EBA modellerinin ise döviz cinsinden olması,
- Döviz kurlarındaki değişikliklerden dolayı karşılaşılan zorluklar,
- Bazı EBA modellerindeki e-kitap koleksiyonlarının disiplinler bazında seçilememesi,
- Yayın seçiminde yeterince konu uzmanının olmaması,
- EBA modellerinde sunulan koleksiyonların birbirleri arasındaki benzer içeriklerin yüksek oranda olması şeklinde sıralanabilir.

SONUÇ

Değişen teknolojiler ve bilgi kaynakları ışığında üniversite kütüphaneleri hizmetlerinde ve koleksiyon geliştirme politikalarında değişikliğe gidilmek zorundadır. Bu zorunlu değişimin getirdiği avantajlar ve dezavantajlar, fırsatlar ve yenilikler, üniversite kütüphanesi bütçesi kapsamında değerlendirilerek en uygun koşullar tercih edilmelidir. Üniversite kütüphaneleri tarafından elektronik kaynakların geliştirilmesinde en sık tercih edilen yöntem olan aboneliklere EBA modeli de eklenerek kütüphane koleksiyonları geliştirilebilir.

Yeniliklere ve değişime açık olmanın yanı sıra her model beraberinde yeni zorluklar ve kolaylıklar getirmektedir. Tek bir yayıncı / sağlayıcıyla çalışmanın mümkün olmadığı 21. yüzyılda, platform sayılarının artırılması koleksiyonun yönetilmesini karmaşıklaştırmaktadır. Doğru istatistikler ve kriterlerle koleksiyona dair ölçme ve değerlendirmeler bütçeyi etkin kullanabilmek adına daha önemli hale gelmiştir. Dijital dünyanın değişmesi ve şekillenmesiyle birlikte kütüphaneler yeni paydaşlarla iş birliği yapmak zorundadır. Bu iş birliği karşısında kütüphaneciler değişime ve dönüşüme aktif olarak katılmalı, sürecin içinde yer almalıdır.

Sonuç olarak BİLGİ Kütüphanesi deneyimi dikkate alındığında kanıta dayalı sağlama modelinin kütüphane bütçelerinin verimli kullanılmasını, daha fazla içeriğin kullanıcıya sunulması, güncel içeriğin daha hızlı kullanıma sunulması, kullanıma sunulan içeriğin detaylı olarak ölçülebilmesi, bu yayında bahsedilen e-kitapların kullanım avantajlarına sahip olması ve gelecekte kütüphaneler için yeni iş birliklerine alan oluşturması açısından faydalı bir model olduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

2023'e Doğru Türkiye'de üniversite kütüphaneleri mevcut durum, sorunlar, standartlar ve çözüm önerileri. (2014). Haz. Yükseköğretim Kurulu Üniversite Kütüphaneleri Çalışma Gurubu. Ankara, Yükseköğretim Kurulu, s. 2. 20 Nisan 2020 tarihinde <https://openaccess.bilgi.edu.tr/handle/11411/1906> adresinden erişildi.

Al, U., Al, P. (2003). Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi. *Bilgi Dünyası*, 4(1), 1-14.

Arus, O., (2018). Değişen koleksiyonlar değişen kullanıcılar. *Türk Kütüphaneciliği*, 32 (4), 328-333.

Atılğan, D., Yalçın, Y. (2009). Elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 23 (4), 769-802.

Carrico, S., Leonard, M., Shelton, T. (2016). *Implementing and assessing use-driven acquisitions: a practical guide for librarians*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Çukadar, S., Gürdal, G., Çelik, S., Kahvecioğlu, K. (2011). Türkiye'de üniversite kütüphaneleri: mevcut durum ve gelecek. D. Günay, E. Öztemel (Ed.); S. M. Akkın (Yrd. Ed.). *Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar (UYK-2011) Bildiriler Kitabı, 27-29 Mayıs 2011 içinde 3. Cilt, Bölüm XVI*, (s. 2426-2439) İstanbul: Yükseköğretim Kurulu.

Gürdal, G., Kafalı Can, G. (2018). E-Kaynakların seçimi ve yönetimi: İYTE Kütüphanesi. Nermin Çakmak, Serhat Baytur, Sümeyye Akça (Ed.), *ÜNAK 2017 Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi Sempozyumu Bildirilen Kitabı* (s. 21-28) içinde. Ankara: Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği.

Işık, H., Kılıç, S., Delibaş, B. (2019). Kaynak Tanımlama ve Erişim (RDA) formatının üniversite kütüphanelerinde uygulanması: İstanbul Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi Kataloglama ve Üst Veri Bölümü Örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(4), 388-394.

İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2020). Tarihçe. 22 Nisan 2020 tarihinde <https://www.bilgi.edu.tr/tr/universite/hakkinda/tarihce/> adresinden erişildi.

Köprülü, D., (1997). Koleksiyon değerlendirmesi ve kullanım analizi: bir araştırma. *Türk Kütüphaneciliği*, 11(2), 134-157.

Kütüphane ve e-Kaynaklar. (2020). Kütüphanemiz. 22 Nisan 2020 tarihinde <https://library.bilgi.edu.tr/tr/kutuphanemiz/> adresinden erişildi.

Odabaş, H., Polat, C. (2011). Türkiye'de üniversite kütüphaneleri standartları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 45, 321-346.

Yılmaz, D., (2019). *E-Kitap sağlama modellerinin karşılaştırmalı analizi: Hacettepe Üniversitesi örneği*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.